

РОЗДІЛ 5. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕШКОД І ПРОБЛЕМНИХ МОМЕНТІВ
У ЗАПОЧАТКУВАННІ ТА ВЕДЕННІ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ
ВETERАНАМИ АТО (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

THE RESULTS OF AN INVESTIGATION OF OBSTACLES AND PROBLEMS
IN SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES ESTABLISHED
BY ATO DEMOBILIZED SOLDIERS (TERNOPIL REGION)

У статті проведено дослідження перешкод та проблемних моментів започаткування і ведення бізнесу ветеранами АТО, а також розроблено ряд практичних рекомендацій для ефективного поєднання громадських і урядових ініціатив у цій сфері. У результаті проведення фокус-груп було виявлено ключові проблемні аспекти, з якими уже стикнулися ветерани АТО. Також було визначено окремі складні моменти їх соціальної адаптації, сформовано перелік найбільш пріоритетних та важливих проблем для вирішення. На основі проведеного обговорення було складено структурований перелік заходів, необхідних для розв'язання проблемних ситуацій з метою створення сприятливого середовища у сфері підприємницької діяльності ветеранів АТО. Результати проведеної фокус-групи дали змогу сформуванню об'єктивного бачення проблемних ситуацій щодо започаткування та ведення власного бізнесу ветеранами АТО.

Ключові слова: ветерани антитерористичної операції, започаткування та ведення бізнесу, соціально-економічна адаптація, підприємницькі ініціативи, регіональні програми розвитку малого і середнього бізнесу.

В статье проведено исследование препятствий и проблемных моментов основания и ведения бизнеса ветеранами АТО, а также разработан ряд практических рекомендаций для эффективного сочетания общественных и правительственных инициатив в этой сфере. В результате проведения фокус-групп было выявлено ключевые проблемные аспекты, с которыми уже столкнулись ветераны АТО. Также были определены отдельные сложные моменты их социальной адаптации, сформирован перечень наиболее приоритетных и важных про-

блем для решения. На основе проведенного обсуждения был составлен структурированный перечень мероприятий, необходимых для решения проблемных ситуаций с целью создания благоприятной среды в сфере предпринимательской деятельности ветеранов АТО. Результаты проведенной фокус-группы позволили сформулировать объективное видение проблемных ситуаций относительно начала и ведения собственного бизнеса ветеранами АТО.

Ключевые слова: ветераны антитеррористической операции, создание и ведение бизнеса, социально-экономическая адаптация, предпринимательские инициативы, региональные программы развития малого и среднего бизнеса.

The main obstacles and problems of starting and running business by ATO veterans have been investigated in the article as well as a number of practical recommendations for effective combination of public and governmental initiatives in this area have been developed. The key issues faced by the ATO veterans have been identified through focus groups research. The difficulties of their social adaptation have been determined as well as the most important issues to resolve have been listed. The result of discussion has led to the creation of a structured list of measures needed to resolve problem situations in order to create a favorable environment for entrepreneurship of the ATO veterans. Focus group study has allowed to form an objective vision of problem situations regarding the starting and running business by ATO veterans.

Key words: ATO veterans, start-up and doing business, socio-economic adaptation, entrepreneurial initiatives, regional programs for the development of small and medium-sized businesses.

УДК 355.01

Сороківська О.А.

д.е.н., доцент,
професор кафедри менеджменту
у виробничій сфері
Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя

Кужда Т.І.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
у виробничій сфері
Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя

Мосій О.Б.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
у виробничій сфері
Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя

Постановка проблеми. Результати проведених досліджень дозволяють стверджувати, що проблема працевлаштування ветеранів АТО в Україні через надання послуг Державної служби зайнятості вирішується лише частково [1, 2]. Вирішити цю проблему у повній мірі, на нашу думку, буде можливо за умови підвищення професійного рівня, інформованості та формування підприємницької свідомості у ветеранів АТО, створення сприятливого середовища для започаткування ними власного бізнесу. Потенційні підприємці-ветерани повинні отримувати всебічну підтримку

та активне сприяння у процесі адаптації їх до цивільного життя шляхом надання інформаційного та інституційного забезпечення процесів започаткування і ведення власного бізнесу. У цьому аспекті надзвичайно важливим є забезпечення симбіозу громадських та регіональних ініціатив із загальнодержавними програмами і стратегіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну основу дослідження склали роботи вітчизняних і зарубіжних авторів з проблем соціально-економічної політики та її складової частини – соціально-економічної реа-

білітації, а також дослідження, присвячені аналізу проблем, що стоять перед ветеранами бойових дій у період адаптації до умов мирного життя.

Важливими для розуміння проблем ветеранів АТО, особливостей їх соціальної адаптації після повернення із зони бойових дій є роботи, присвячені проблемам реабілітації учасників локальних військових конфліктів. На думку російського соціолога Д. Д. Пожидаєва, соціальний стан військового – учасника бойових дій після звільнення у запас характеризується «кризою ідентичності», що «знаходить прояв у порушенні здатності особистості брати участь у складних соціальних взаємодіях, в яких відбувається реалізація людської особистості і підтвердження її ідентичності» [3]. Дослідники Т. І. Єрьоміна, Н. П. Крюков, Ю. Ю. Логінова [4] свідчать, що адаптація учасників бойових дій до умов цивільного життя характеризується напруженими відносинами між ними та суспільством. Абсолютна більшість ветеранів негативно ставляться до представників влади, вважають, що держава обманула їх. Суспільство ж ставиться до ветеранів з нерозумінням та побоюванням, що посилює реакцію ветеранів на незвичні умови, які вони оцінюють з притаманним їм фронтовим максималізмом [4]. Ще однією проблемою, з якою стикаються ветерани, є посттравматичні стресові розлади. Багато робіт, присвячених цьому феномену, з'являлося, як правило, після значних військових конфліктів. С. Ніколаєнко розроблено типологію учасників бойових дій з деструктивними постстресовими змінами особистості [5]. У той же час проблеми українських ветеранів ще тільки починають входити до кола наукових проблем, що досліджуються вітчизняними соціологами. У більшості наукових розвідок мало уваги приділено визначенню конкретних шляхів соціально-економічної адаптації ветеранів, не враховано специфіку проведення саме антитерористичної операції на Сході України, недостатньо чітко встановлено зворотній зв'язок із учасниками дослідження. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Формулювання цілей статті. Метою представлено дослідження є діагностика перешкод та проблемних моментів започаткування і ведення бізнесу ветеранами АТО, а також поглиблення теоретичних аспектів й розробка практичних рекомендацій для ефективного поєднання громадських і урядових ініціатив у цій сфері. Об'єктом дослідження виступають процеси забезпечення соціально-економічної адаптації ветеранів АТО. Предметом дослідження є сукупність науково-методичних положень та прикладних аспектів започаткування та ведення власного бізнесу демобілізованими учасниками АТО.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення основних перешкод та проблемних момен-

тів ветеранів АТО у процесах започаткування і ведення власного бізнесу авторами статті було проведено фокус-групове дослідження серед цієї категорії населення. Заходи відбулися в рамках проекту «Дорожня карта розвитку малого та середнього бізнесу демобілізованих учасників бойових дій в зоні АТО» за фінансової підтримки Програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні» [6].

Реалізація методу фокус-груп передбачає формування декількох дискусійних груп (можлива кількість учасників – 6-12) та проведення в них обговорення досліджуваної проблеми з метою її більш глибокого розуміння і пошуку оптимальних шляхів вирішення. Фокус уваги учасників групової дискусії при цьому зосереджується на одному важливому аспекті проблеми, а увага дослідників фокусується на з'ясуванні думок учасників щодо поставленого питання, на різних точках зору, а також на пошуку можливих шляхів досягнення консенсусу. Взаємодія респондентів у фокус-групі зазвичай стимулює більш глибокі відповіді і дає можливість з'явитися новим ідеям в ході групової дискусії [7].

За результатами засідань двох фокус-груп, у яких взяли участь близько 20 осіб, та, які проведені у м. Тернополі у травні 2017 року, сформовано перелік основних бар'єрів, які перешкоджають започаткуванню та веденню бізнесу ветеранами АТО у Тернопільській області.

На запитання «Якою, на Вашу думку, повинна бути політика держави у сфері малого та середнього підприємництва?» ветерани відповіли наступним чином (рис. 1).

Отже, можемо констатувати, що для демобілізованих учасників АТО важливою є не лише підтримка при започаткуванні та веденні бізнесу, але й чесність, коректність, справедливість та лояльність державної політики. Незважаючи на те, що більшість опитаних учасників фокус-груп оцінили бізнес-клімат в Україні, як «поганий» (50%) та «задовільний» (25%), ветерани сподіваються на його покращення у найближчі 6 місяців. Про це зазначили 66,67% опитаних.

Результати ранжування факторів, які обмежують зростання та розвиток бізнесу ветеранів (рис. 2) свідчать про те, що найбільш проблемними моментами при започаткуванні і веденні ними бізнесу на території Тернопільщини є низька доступність кредитів, обтяжливе податкове адміністрування та високі ставки кредитів, а також високі ставки податків, значний регуляторний тиск і проблема ліквідності (нестача обігових коштів).

Отже, як бачимо, що більшість проблемних аспектів лежать у площині регуляторних процедур та адміністрування бізнесу. Найменш значущими для ветеранів виявились такі проблеми як війна на Сході України та наявність інфляційних впливів.

Серед найбільш проблематичних регуляторних процедур ветерани назвали (рис. 3) про-

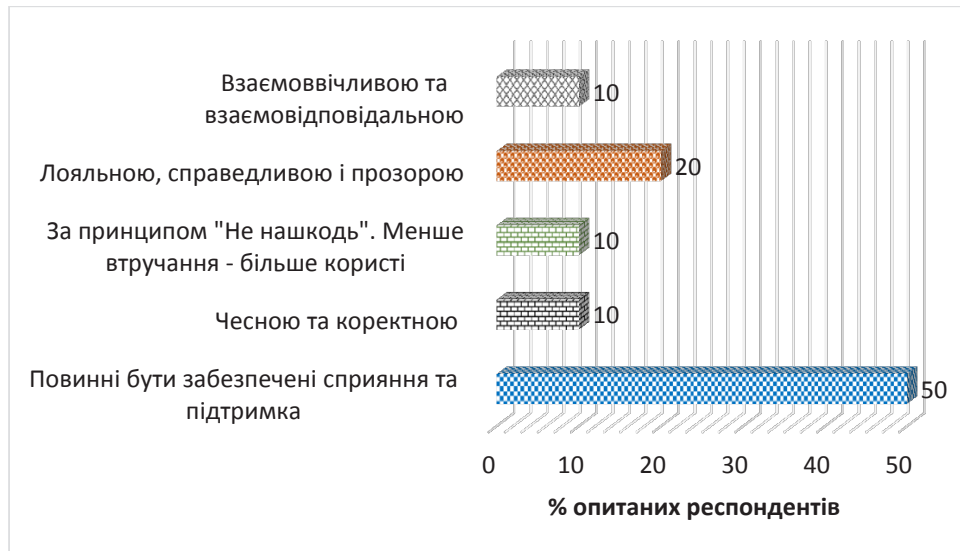

Рис. 1. Відсоткове співвідношення відповідей респондентів щодо політики держави у сфері малого та середнього підприємництва

Джерело: сформовано авторами за результатами проведеного фокус-групового дослідження

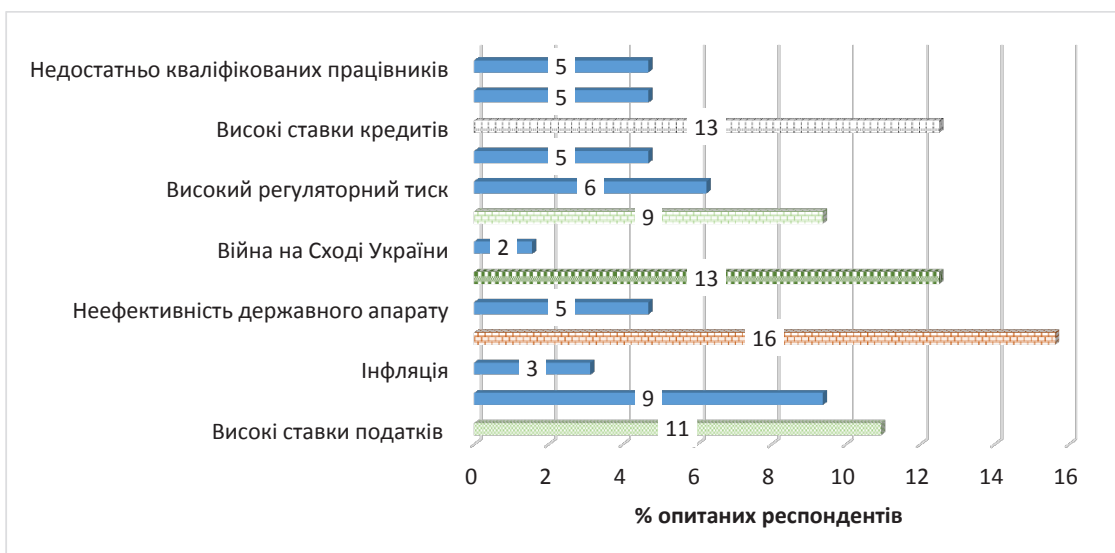

Рис. 2. Результати ранжування факторів, які обмежують зростання та розвиток бізнесу ветеранів АТО у Тернопільській області

Джерело: сформовано авторами за результатами проведеного фокус-групового дослідження.

цеси ліцензування та адміністрування податків, а також сертифікацію та технічне регулювання. При започаткуванні і веденні бізнесу демобілізовані учасники АТО стикалися також із проблемами митного оформлення, регулювання пожежної безпеки та користування приміщеннями. Порівняно небагато опитаних (по 5%) мали проблеми із процесами регулювання землекористування, праці, реєстрацією і постановкою на облік, валютним регулюванням.

Аналізуючи найбільш важливі, на думку ветеранів, заходи державної політики для сприяння

розвитку малого та середнього бізнесу в Тернопільській області (рис. 4), можемо зазначити, що пріоритетними заходами у цьому напрямі, на думку демобілізованих учасників АТО, є компенсація державою відсотків за кредитами, зменшення кількості документів при започаткуванні та веденні бізнесу, надання консультацій і тренінгів з питань просування товарів та послуг на зовнішніх і внутрішніх ринках, створення єдиного інформаційного ресурсу для підприємців, а також переведення процесу надання адміністративних послуг в електронний формат.

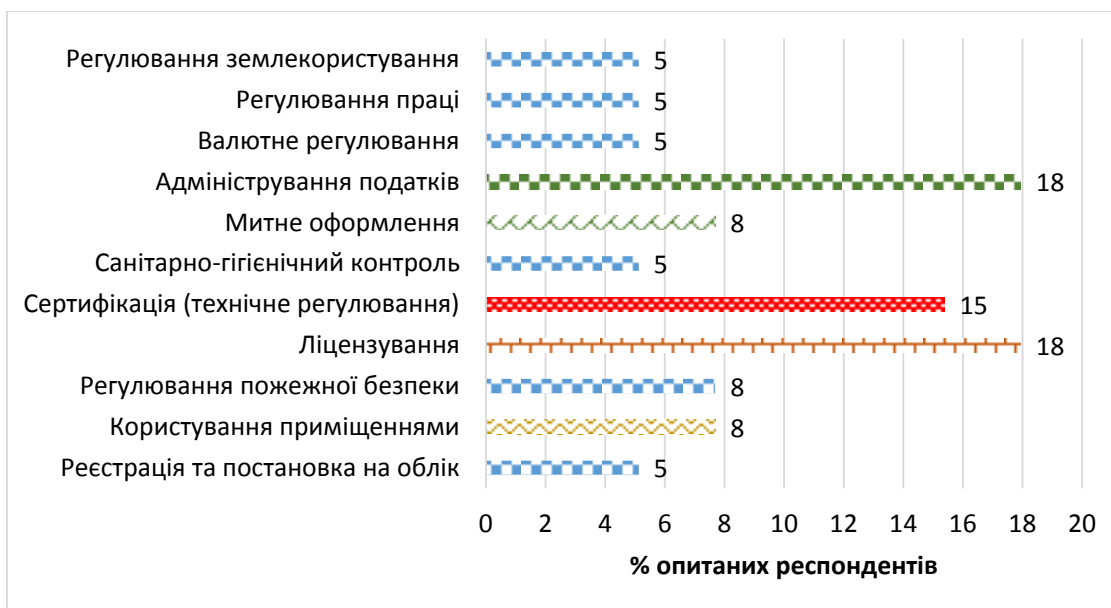

Рис. 3. Ранжування найбільш проблематичних регуляторних процедур

Джерело: сформовано авторами за результатами проведеного фокус-групового дослідження.

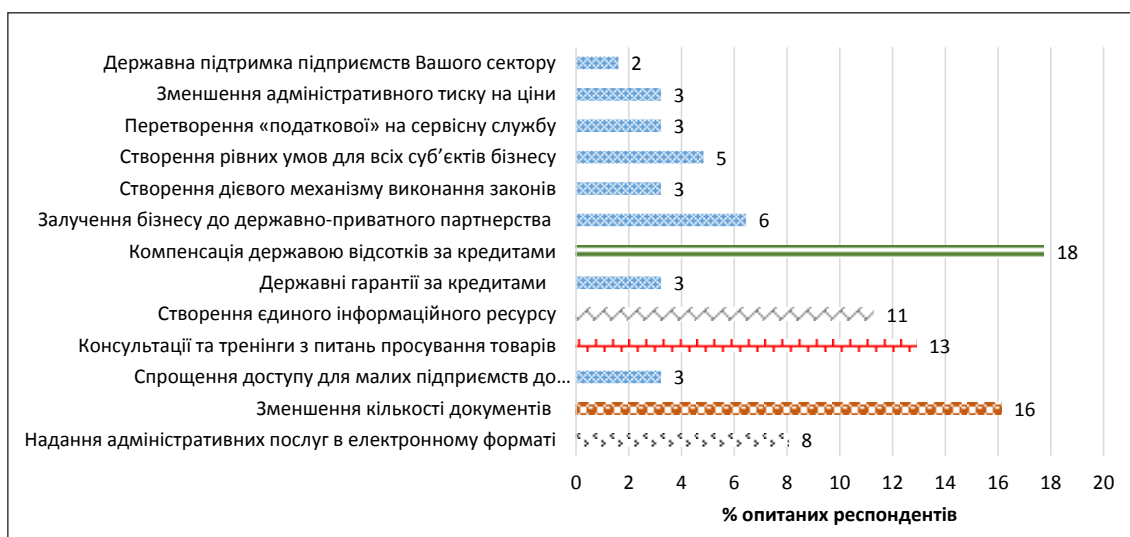

Рис. 4. Результати ранжування заходів державної політики, що є найважливішими для сприяння розвитку малого та середнього бізнесу з позиції учасників фокус-групи

Джерело: сформовано авторами за результатами проведеного фокус-групового дослідження

У продовження цієї теми ветерани висловили свою думку стосовно того, на досягнення яких трьох результатів має бути спрямована політика держави в сфері малого та середнього підприємництва в цьому році.

Тут результати опитування продемонстрували значну розбіжність думок учасників фокус-груп (рис. 5). Так кожен п'ятий ветеран зазначив, що пріоритетним результатом повинно бути зниження податкового тиску, 18% опитаних висловили думку, що важливою є боротьба з корупцією, а 16% – у якості важливих результатів визначили наявність

цільового фінансування «стартапів». Серед пріоритетних результатів було зазначено також підвищення зайнятості населення, забезпечення доступу до дешевих кредитних ресурсів і спрощення системи адміністрування податків. Слід зазначити, що 92% опитаних респондентів були особами чоловічої статі і лише 8% – жінки. Вікові категорії учасників фокус-груп перебували у таких межах (рис. 6).

Отже, більшість опитаних – це молоді перспективні люди, які мають намір змінити своє життя на краще шляхом започаткування та ведення власної справи.

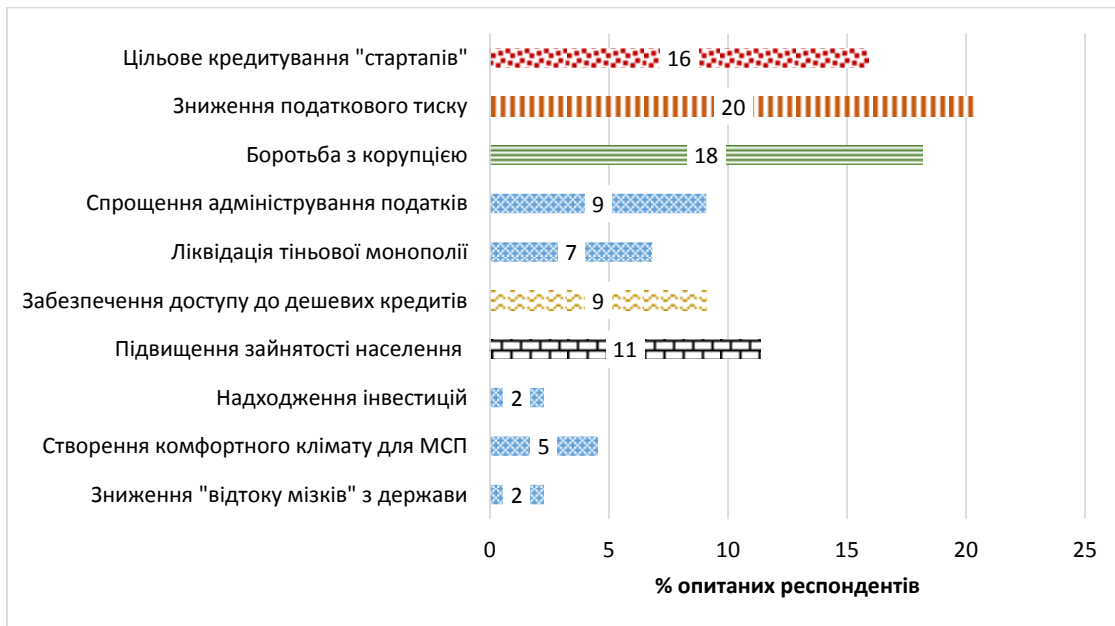

Рис. 5. Ранжування результатів опитування учасників фокус-груп щодо основних трьох результатів, на досягнення яких має бути спрямована політика держави в сфері малого та середнього підприємництва в цьому році

Джерело: сформовано авторами за результатами проведеного фокус-групового дослідження

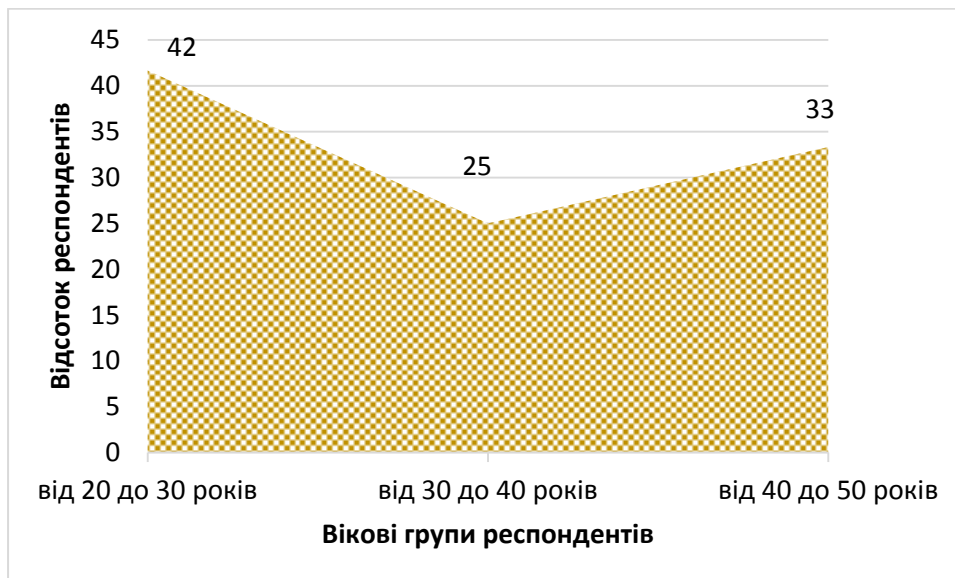

Рис. 6. Вікові групи учасників опитування

Джерело: сформовано авторами за результатами проведеного фокус-групового дослідження

Підводячи підсумки проведеного фокус-групового дослідження, доцільно зазначити, що учасники фокус-груп назвали головні бар'єри, які перешкоджають започаткуванню та веденню бізнесу.

У межах цього поділу доцільно виокремити адміністративні бар'єри та перешкоди, пов'язані з умовами ведення та фінансовим забезпеченням бізнесу. Отже, найсуттєвішими адміністративними бар'єрами на рівні регіону, на думку учасни-

ків фокус-груп, є: труднощі у реєстрації бізнесу; непрозорість тендерних процедур (часто підприємцям невідомо про проведення закупівель); низька зацікавленість місцевої влади в сприянні розвитку бізнесу; недостатня інформативність інтернет-сайтів державних органів влади (важко знайти потрібну інформацію або вона відсутня); податкова адміністрація, санепідемстанція розцінюються, як каральні органи.

Вимоги, які ставляться ними часто є незрозумілими та суперечливими; відсутність кваліфікованих кадрів для здійснення певних видів діяльності (наприклад, управління ОТГ); висока вартість оренди приміщень та землі; низький професійний рівень митників у питаннях митного оформлення товарів.

Бар'єри, пов'язані з умовами ведення та фінансовим забезпеченням бізнесу на рівні регіону: низька етика бізнесу, зокрема, невиконання домовленостей постачальниками; нестача інформації (про умови ведення бізнесу, законодавство, нові технології) та відсутність інформації про організації, які надають підтримку (юридичні консультації) малому бізнесу; недостатній рівень співробітництва з іншими підприємствами; низькі заробітні плати, і, як наслідок, низька купівельна спроможність споживачів та виїзд кваліфікованих працівників закордон; корупція в різних формах і виявах (вимагання хабарів або накладення штрафів); труднощі у пошуку кваліфікованих кадрів для здійснення певних видів діяльності.

Виходячи з вищеописаних проблем, які гальмують започаткування та ведення малого і середнього бізнесу ветеранами АТО у регіональному аспекті, пропонуємо запровадити такі заходи:

– Забезпечити максимальне спрощення процедури реєстрації малих та середніх підприємств. Таке спрощення дасть змогу створити більш лояльне середовище для започаткування і ведення малого і середнього підприємництва, адже саме зі створення невеликих підприємств розпочинають свою діяльність ветерани АТО, започатковуючи власний бізнес.

– Забезпечити відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами підприємства (демобілізованими учасниками АТО) для реалізації бізнес-проектів.

– Надавати пільги учасникам АТО при започаткуванні бізнесу. Ці пільги можуть бути встановлені за рішенням управління соціального захисту населення міських та районних рад і можуть стосуватися сплати податків з доходів фізичних осіб та податку на прибуток підприємств.

– Створити бізнес-інкубатор, з метою здійснення консультування, навчання, інформування та супроводу бізнесу ветеранів АТО.

– Надавати постійну інформаційну підтримку ветеранам АТО, які започатковують та здійснюють підприємницьку діяльність, шляхом організації діяльності Регіональних центрів підтримки підприємства.

– Сприяти створенню об'єднань власників бізнесу з метою навчання та обміну досвідом між власниками бізнесу та ветеранами АТО.

– Створити на місцевому телебаченні сюжети про історії успішного підприємництва. Героями

таких сюжетів можуть бути як ветерани АТО, які вже заснували та успішно здійснюють власну бізнесову діяльність, так і звичайні підприємці Тернопільщини.

– Проводити систематичні семінари, тренінги, круглі столи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу загалом та підприємницької діяльності ветеранів АТО зокрема;

– Створити електронну базу чинних регуляторних актів у сфері малого та середнього бізнесу з метою спрощення пошуку та опрацювання необхідних документів на стадії започаткування бізнесу демобілізованими учасниками АТО.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у результаті проведення фокус-групи було виявлено ключові проблемні аспекти, з якими уже стикнулися ветерани АТО, визначено окремі складні моменти їх соціальної адаптації, сформовано перелік найбільш пріоритетних та важливих проблем для вирішення. На основі проведеного обговорення було сформовано структурований перелік заходів, необхідних для розв'язання проблемних ситуацій з метою створення сприятливого середовища у сфері підприємницької діяльності ветеранів АТО. Результати проведеної фокус-групи дали змогу сформулювати об'єктивне бачення проблемних ситуацій щодо започаткування та ведення власного бізнесу ветеранами АТО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Щодо надання послуг державної служби зайнятості безробітним з числа військовослужбовців, які брали участь в АТО. (1 червня 2017). [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=393494>.
2. Щодо ситуації на ринку праці та діяльності Тернопільського обласного центру зайнятості у січні-травні 2017 року: Аналітична довідка. – Тернопіль: ТОЦЗ, 2017. – 34 с.
3. Пожидаев Д. От боевых действий – к гражданской жизни /Д. Пожидаев // Социологические исследования. – 2014. – № 2. – С. 70-75.
4. Еремина Т., Крюков Н., Логинова Ю. Социально-психологическая адаптация граждан, принимавших участие в боевых действиях [Електронний ресурс] / Т. Еремина, Н. Крюков, Ю. Логинова. – Режим доступу: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/270/50270/24619?p_page=1
5. Ніколаєнко С. Особливості психологічної допомоги учасникам військових дій при посттравматичному стресовому розладі [Електронний ресурс] / С. Ніколаєнко. – Режим доступу: <http://irbisnbuv.gov.ua>
6. Програма «Лідерство в економічному врядуванні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lev.org.ua>.
7. Ярмук О. Методи збору та аналізу соціальної інформації / О.І. Ярмук. – Х.: Освіта, 2010. – 186 с.